

Бухтіарова А.Г.
аспірант кафедри фінансів
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»
м. Суми

АНАЛІЗ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ВКЛАДІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті автором здійснено ґрунтовний аналіз української системи страхування вкладів протягом років її функціонування. Проведено оцінку основних показників діяльності українського Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Проаналізовано відповідність розміру гарантованої суми відшкодування вкладу в Україні до світових стандартів. Акцентовано увагу на потенційних загрозах з якими може стикнутися українська система страхування вкладів.

Ключові слова: депозит, банківський вклад, страхування вкладів, система страхування вкладів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української економіки одним із найважливіших завдань, які постають перед нашою країною, є покращення ситуації на ринку банківських вкладів, адже саме грошові кошти населення відіграють вирішальну роль у діяльності будь-якого окремо взятого комерційного банку і банківського сектору в цілому. Грошові кошти, розміщені у формі банківських вкладів, дозволяють збільшити ресурсну базу і розширити інвестиційні можливості даного сектора економіки. Саме тому для нашої країни вкрай важливим стає питання налагодження процесів трансформації вільних фінансових ресурсів фізичних осіб у банківські вклади. Дані процеси, у відповідності до світової практики розвитку і функціонування систем страхування

вкладів, повинні ґрунтуватися на змістовному аналізі та оцінці існуючої в країні системи страхування вкладів .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом питанням дослідження української системи страхування вкладів присвячено праці багатьох українських науковців, а саме роботи С. Аржевітіна, С. Безвух, С. Волосович, С. Козьменко, І. Михайловської, Т. Савченка, Ю. Серпенінової, В. Тринчук, І. Школьник та інших.

Не вирішені раніше частини проблеми. Заслуговує на увагу той факт, що за останні роки банківський сектор України зазнав великих змін. Проте, у більшості досліджень, що стосуються вітчизняної системи страхування вкладів питання аналізу та оцінки основних показників діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб залишаються малодослідженими.

Метою статті є аналіз та оцінка основних показників діяльності системи страхування вкладів в Україні та її відповідність світовим стандартам.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомим є той факт, що інтереси держави і вкладників у стійкому, стабільному і прозорому функціонуванні окремого банку і банківської системи збігаються. Так, однією з головних складових стабільності діяльності банків, поряд з економічними умовами, є добре продумана система страхування вкладів в поєднанні з ефективним банківським наглядом, прозорою системою звітності та налагодженою нормативно-правовою базою.

Наша держава стала однією з перших країн пострадянського табору, яка запровадила систему страхування вкладів. Так, в Україні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) був створений у вересні 1998 р., підґрунтям для даної події став Указ Президента «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків» [1]. Даним нормативно-правовим актом було затверджено Положення «Про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб,

формування та використання його коштів». Цим же Указом було встановлено, що у випадку неповернення вкладу фізичній особі в комерційному банку, державою гарантується відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше 500 гривень. Проте, Закон «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб» [2], який визначав основні принципи функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та сферу його взаємовідносин з Верховною Радою України, Національним Банком України, а також окреслив процедуру виплати відшкодування вкладникам банків було прийнято тільки у вересні 2001 року.

Лише через 10 років, у лютому 2012 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [3]. Даним Законом було розширено повноваження ФГВФО, зокрема була впроваджена процедура виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом введення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків. Також, даним Законом було окреслено умови при настанні яких комерційний банк може бути віднесено до категорії проблемних та неплатоспроможних банків.

В Україні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є незалежним державним інститутом – некомерційною організацією, який має право випускати обов'язкові для банків нормативні документи у формі інструкцій, вказівок і правил, а також стандарти. Згідно з українським законодавством керівними органами ФГВФО є адміністративна рада та виконавча дирекція, а місією діяльності фонду є забезпечення захисту прав і законних інтересів вкладників банків та сприяння стабільності банківської системи України. Основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи страхування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку.

На кожному етапі розвитку національної системи страхування вкладів Національний банк України і Фонд докладали зусилля для захисту інтересів вкладників і кредиторів банків.

Проаналізувавши дані щодо динаміки учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за період з 01.01.2001 по 01.07.2014 рр. (табл. 1), варто відмітити, що чітко простежується тенденція до збільшення банків – учасників Фонду. Так, якщо у 2001 році кількість банків – учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб складала 134 учасника, то станом на 1 липня 2014 року їх кількість збільшилася до 172 учасників. У 2010 році кількість банків у Фонді була найбільшою і складала 184 банки, проте вже у 2011 році їх кількість скоротилася до 175 [9].

Кількість тимчасових учасників фонду постійно змінюється, так у 2001-2003 рр., 2009 та 2013 рр. Фонд взагалі не мав тимчасових учасників. Найбільша кількість тимчасових учасників ФГВФО була у 2011 році – 12 банків (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка банків учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 01.01.2001-01.07.2014 рр.

Дата	Кількість банків Фонду	Учасники	Тимчасові учасники
01.01.2001	134	134	-
01.01.2002	135	135	-
01.01.2003	152	152	-
01.01.2004	153	148	5
01.01.2005	160	153	7
01.01.2006	163	157	6
01.01.2007	166	163	3
01.01.2008	172	170	2
01.01.2009	183	183	-
01.01.2010	184	172	12
01.01.2011	175	170	5
01.01.2012	175	170	5
01.01.2013	174	174	-
01.01.2014	178	178	-
01.07.2014	172	163	9

У таблиці 2 представлено дані про вклади фізичних осіб в банках – учасниках ФГВФО протягом минулих років.

Таблиця 2 – Дані про вклади фізичних осіб в банках – учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Дата	Сума вкладів фізичних осіб, млрд. грн.	Кількість вкладників, млн. осіб	Середній розмір вкладу, грн.
01.01.2001	5,6	5,4	1046
01.01.2002	9,3	4,8	1915
01.01.2003	16,6	7,0	2376
01.01.2004	29,2	10,5	2780
01.01.2005	38,4	15,0	2559
01.01.2006	67,9	18,6	3656
01.01.2007	100,4	24,2	4143
01.01.2008	155,2	29,6	5243
01.01.2009	204,9	34,5	5935
01.01.2010	198,0	31,6	6273
01.01.2011	254,2	32,6	7802
01.01.2012	282,6	35,0	8072
01.01.2013	338,5	44,4	7619
01.01.2014	402,6	47,4	8486
01.07.2014	371,6	45,4	8188

Отже, можемо відмітити, що за період 2001-2014 рр. спостерігалось значне зростання суми вкладів фізичних осіб в українських банках – учасниках національної системи страхування вкладів. Так, у 2001 році сума вкладів фізичних осіб становила лише 5,6 млрд. грн. Проте, вже протягом наступних 2 років, ця сума збільшилася практично у 2 рази і досягла рівня 9,3 млрд. грн. у 2002 році. На нашу думку, це в першу чергу пов'язано з прийняттям Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» [2], який став основним законодавчим актом, що визначав межі діяльності ФГВФО і регулював національну систему страхування вкладів в цілому. Ще одне збільшення обсягів вкладів спостерігалось у 2007-2009 рр., так у 2007 році дана сума складала 100,4 млрд. грн., а у 2009 році збільшилася у 2 рази і сягнула рівня 204,9 млрд. грн. На початку 2014 року даний показник склав 402,6 млрд. грн., станом на 01.07.2014 р. сума

вкладів фізичних осіб в банках-учасниках ФГВФО становила 371,6 млрд. грн.

Що стосується кількості вкладників, то за весь аналізований період їх кількість зросла практично у 9 разів з 5,4 млн. осіб у 2001 році до 45,4 млн. осіб станом на 01.07.2014 року. Дана тенденція вказує на подальше зростання ролі банків на вітчизняному ринку фінансових послуг.

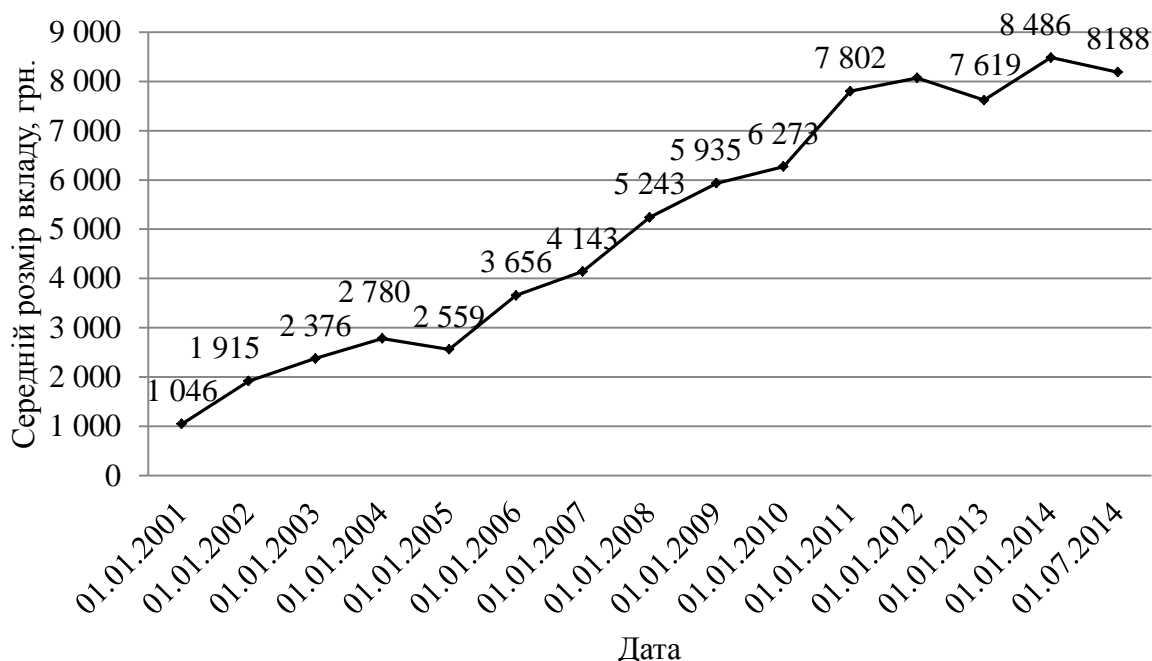

Рисунок 1 – Середній розмір вкладу в банках – учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, грн.

Ще одним важливим показником діяльності системи страхування вкладів є середній розмір вкладу (рис. 1), так у 2001 році він складав 1046 грн., а вже у 2003 році даний показник досягнув рівня 2376, що практично в 4 рази більше за показник 2000 року. У 2008 році середній розмір вкладу становив 5243 грн., а у 2010 році – 6273 грн. У 2013 році даний показник продемонстрував загальну тенденцію до зниження і становив 7619 грн., що на 453 грн. менше за показник 2012 року. Проте, не зважаючи на незначні коливання, на початку 2014 року середній розмір вкладу складає 8486 грн. Станом на 01.07.2014 року даний показник знизився до 8188 грн.

Гарантована сума відшкодування завжди була важливим інструментом у зміцненні довіри вкладників до банківської системи, саме тому в Україні за період діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб розмір страхової виплати постійно збільшувався з 500 гривень у 1998 році до 200 тисяч гривень, починаючи з 2012 року і до теперішнього часу (рис. 2).

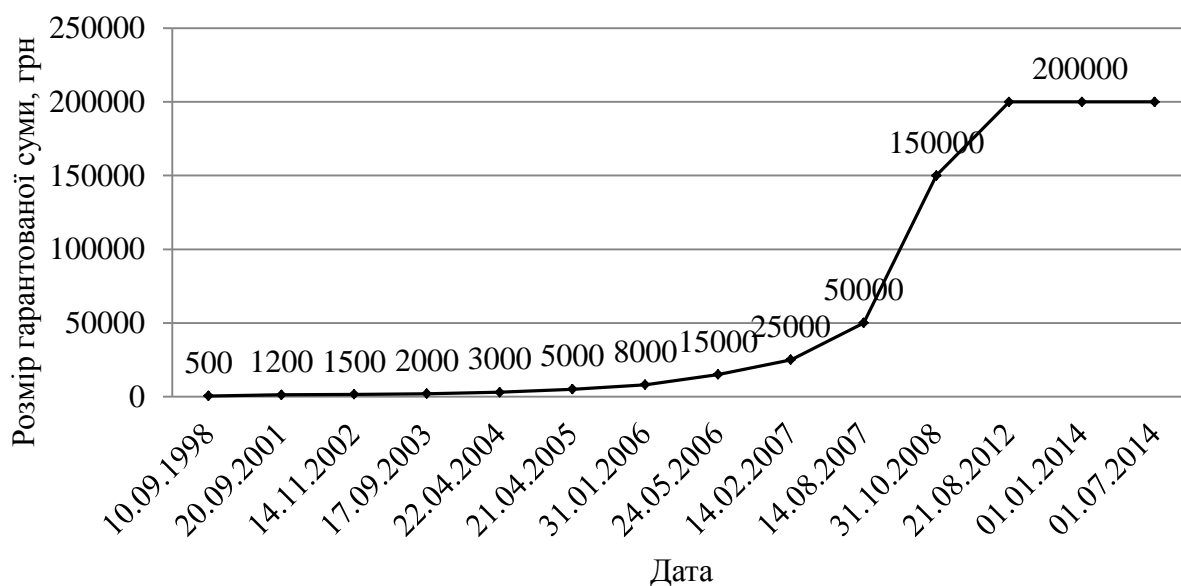

Рисунок 2 – Динаміка зростання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами

У відповідності зі світовою практикою, для ефективної роботи системи страхування вкладів, розмір страхового відшкодування встановлюється виходячи із розміру ВВП країни на душу населення. Найчастіше розмір страхового відшкодування встановлюється в межах двохкратного розміру ВВП на душу населення. Проте, у більшості європейських країн суму захищеного вкладу визначають на рівні трьохкратного розміру ВВП на душу населення [6]. Співвідношення розміру гарантованої суми вкладу до ВВП на душу населення в Україні представлено в таблиці 3.

Таблиця 3 – Співвідношення розміру гарантованої суми вкладу до ВВП на душу населення в Україні [7, 8, 9]

Рік	ВВП на душу населення, грн.	Гарантована сума вкладу, грн.	Співвідношення розміру гарантованої суми вкладу до ВВП на душу населення, %
01.01.2001	3441	500	14,53
01.01.2002	4210	1200	28,50
01.01.2003	4685	1500	32,02
01.01.2004	5591	2000	35,77
01.01.2005	7273	3000	41,25
01.01.2006	9372	5000	53,35
01.01.2007	11630	15000	128,98
01.01.2008	15496	50000	322,66
01.01.2009	20495	150000	731,89
01.01.2010	19832	150000	756,35
01.01.2011	23600	150000	635,59
01.01.2012	28488	150000	526,54
01.01.2013	30953	200000	646,14
01.01.2014	31984	200000	625,31
01.07.2014	27798*	200000	719,47

* – за попередніми даними [8]

В Україні розмір гарантованої суми відшкодування зріс з 14,53 % від розміру ВВП станом на 01.01.2001 року до 7,2-кратного розміру станом на 01.07.2014 року.

Дана тенденція свідчить про те, що розмір гарантованої суми повернення вкладу в Україні не лише відповідає європейським стандартам, а й значною мірою перевищує їх. Проте, ми вважаємо, що достатність даного показника, не може свідчити про надійність діючої в Україні системи страхування вкладів.

Досить інформативним і пріоритетним при прийнятті рішення про розмір гарантованої суми вкладів є процент покриття кількості вкладників. Так, протягом 2014 року, за даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, даний показник знаходився на рівні 99,3-99,4 %, що свідчить про те, що лише 0,6-0,7 % вкладів від їх загальної кількості не покриваються гарантованою Фондом сумою у 200 тис. грн.

Динаміка виплат гарантованої суми відшкодування вкладникам ліквідованих банків в 2001-2013 рр. представлена на рисунку 2.

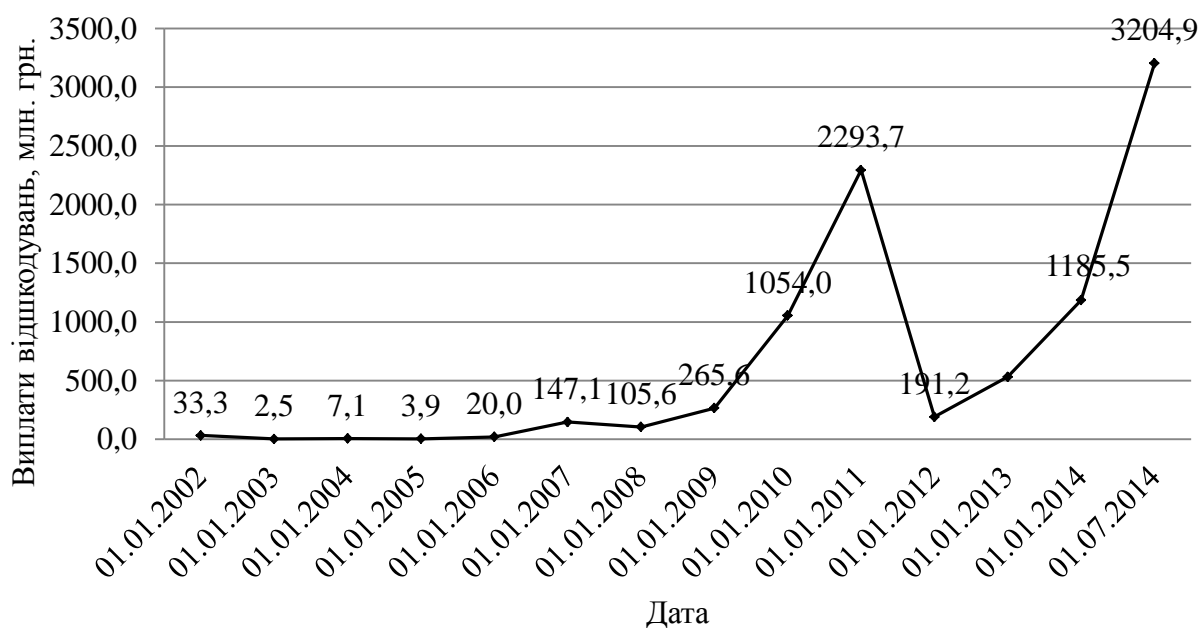

Рисунок 2 – Динаміка виплат гарантованої суми відшкодування вкладникам банків

За даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, протягом 2002-2013 рр. найбільший обсяг виплат Фонд здійснював у 2010 році – 2293,7 млн. грн., проте вже у 2011 році обсяг виплат скоротився майже у 12 разів і становив 191,2 млн. грн. Значний обсяг виплат у 2010 році пояснюється впливом світової фінансової кризи 2008-2009 рр., яка мала суттєвий вплив на економіку України. Проте позитивні тенденції 2011 року свідчать про те, що національна система страхування вкладів змогла впоратися з покладеними на неї обов'язками і здійснити всі необхідні виплати. У 2012 році обсяги виплати відшкодувань знову зросли і сягнули рівня 532,1 млн. грн.

Протягом першого півріччя 2014 року Фонд здійснював виплати вкладникам 17 банків в загальній кількості 49802 осіб на суму 3204,9 млн. грн., що складає близько 35 % від загальної суми виплат протягом років

його діяльності. Дана ситуація свідчить про значне погіршення становища українських банків і українського банківського сектору в цілому.

Перелік банків, яким здійснювалися або здійснюються виплати Фондом гарантування вкладів фізичних осіб представлено в таблиці 4.

Таблиця 4 – Банки, яким здійснювалися виплати Фондом гарантування вкладів фізичних осіб по рокам ліквідації та запровадження тимчасової адміністрації

Банки, по яких ФГВФО здійснював виплати	Банки, по яких ФГВФО здійснює виплати	Банки з тимчасовою адміністрацією
2001	2013	2014
АК АПБ «Україна»	АТ «Банк «Таврика» (III)	ПАТ «Банк Камбіо» (IV)
КАБ «Слов'янський»	АТ «Ерде Банк» (IV)	ПАТ «ВБР» (II)
2003	ПАТ «АКБ «Базис» (IV)	ПАТ «БГ Банк» (IV)
АТ «Наш Банк» (IV*)	ПАТ «Інноваційно-промисловий банк» (IV)	ПАТ «Легбанк» (IV)
АКБ «ОЛБанк» (IV)	ПАТ «Банк «Столиця» (IV)	ПАТ «ВіЕйБі Банк» (II)
2004	ПАТ «КБ «Соцком Банк» (IV)	ПАТ «Міський Комерційний Банк» (III)
АБ «АЛЛОНЖ» (IV)	2014	ПАТ «Меліор БАНК» (IV)
АКБ «Росток Банк» (IV)	ПАТ «КБ «УФС» (IV)	ПАТ «Інтеркредитбанк» (IV)
2005	АТ «Банк Золоті Ворота» (IV)	ПАТ «КБ «Аксиома» (IV)
АКБ «Прем'єрбанк» (IV)	АТ «Єврогазбанк» (III)	ПАТ «Прайм-Банк» (IV)
2006	АТ «Фінростбанк» (IV)	АБ «Порто-Франко» (IV)
ТОВ «Київський універсальний банк» (IV)	ПАТ «Старокиївський Банк» (IV)	Банк «Демарк» (IV)
АКБ «Інтерконтинентбанк» (IV)	ПАТ «АКБ Банк» (IV)	АТ «КБ «Експобанк» (IV)
ВАТ АКБ «Гарант» (IV)	ПАТ «Західінкомбанк» (IV)	ПАТ «Грін БАНК» (IV)
2008	ПАТ «КБ «Південкомбанк» (II)	ПАТ «Актабанк» (III)
ВАТ «Європейський банк розвитку та заощаджень» (IV)	ПАТ «КБ «Промекономбанк» (IV)	ПАТ «КБ «Актив-Банк» (III)
КБ «Українська фінансова група» (IV)	ПАТ КБ «Інтербанк» (IV)	ПАТ «Терра Банк» (III)
2009	ПАТ «Банк Форум» (II)	
АКБ «Східно-Європейський банк» (IV)	АТ Банк «Меркурій» (IV)	

АБ «Банк регіонального розвитку» (IV)	АТ «Брокбізнесбанк» (II)	
ВАТ «АКБ «Національний стандарт» (IV)	ПАТ «Реал Банк» (III)	
АКБ «Європейський» (III)	ПАТ «Комерційний Банк «Даніель» (IV)	
ВАТ АКБ «Одеса-Банк» (IV)		
ВАТ КБ «Причорномор'я» (IV)		
2010		
ПАТ АБ «Синтез» (IV)		
ПАТ «Земельний Банк» (IV)		
ВАТ КБ «Іпобанк» (IV)		
ВАТ «Селянський комерційний банк «Дністер» (IV)		
АТ Банк «БІГ Енергія» (IV)		
АКБ «Трансбанк» (IV)		
ТОВ КБ «Арма» (IV)		
ТОВ «Український промисловий банк» (III)		
2011		
ПАТ «КБ «Володимирський» (IV)		
ТОВ «Діалогбанк» (IV)		

* – група банків відповідно до встановленої Національним банком України класифікацією комерційних банків

Джерело: складено автором на основі [7, 9]

Отже, проаналізувавши дані щодо комерційних банків, яким здійснювалися виплати з ФГВФО до 2013 року, ми можемо зробити висновок, що практично всі зазначені банки відносилися до IV групи банків за встановленою Національним банком України класифікацією комерційних банків. За своєю суттю це невеликі комерційні банки з невеликими обсягами вкладів фізичних осіб. Проте у 2014 році, одні з найбільших банків України АТ «Брокбізнесбанк», ПАТ «Банк Форум», ПАТ «КБ «Південкомбанк» які відносилися до II групи банків, спочатку

було віднесено до категорії неплатоспроможних, а потім розпочато процедуру їх ліквідації. У свою чергу, у ПАТ «ВіЕйБі Банк» і ПАТ «Всеукраїнський банк розвитку» які відносяться до II групи банків та ПАТ «Актабанк», ПАТ «КБ «Актив-Банк», ПАТ «Терра Банк», що входять до III групи, введено в дію Тимчасову адміністрацію. Дана ситуація великою мірою вказує на значну потенційну загрозу стабільності національної системи страхування вкладів та банківського сектору в цілому.

Висновки. Акцентуючи свою увагу на тому, що переважна більшість українських науковців у своїх дослідженнях відносять український фінансовий ринок до банкоцентричної (континентальної) моделі, відповідно до якої комерційні банки виступають у ролі головних фінансових посередників, а в свою чергу кредити банків відіграють роль головного джерела з розширеного відтворення реального сектора економіки України, розширення та постійне удосконалення національної системи страхування вкладів має стати одним із головних напрямків роботи, як українських науковців, так і представників основних фінансових інститутів України.

Проаналізовані нами дані, щодо фінансових ресурсів ФГВФО та основних показників його діяльності, вказують на потенційні загрози, які можуть мати місце у випадку банкрутства одного з крупних українських банків, що відноситься до I групи або декількох банків з II або III групи, що можна спостерігати протягом першого півріччя 2014 року. З впевненістю можна стверджувати, що у випадку подальшого погіршення ситуації на банківському ринку, наявних фінансових ресурсів ФГВФО буде не достатньо для повного здійснення виплат вкладникам банків, що значною мірою негативно вплине на український ринок банківських послуг.

Список використаної літератури

1. Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків: Указ Президента від 10.09.1998 № 996/98 [Електронний ресурс] // Офіційний портал верховної ради України. – 1998. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996/98>.

2. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.09.2001 р. № 2740-III [Електронний ресурс] // Офіційний портал верховної ради України. – 2001. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2740-14>.

3. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI [Електронний ресурс] // Офіційний портал верховної ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

4. Аржевітін С. Чому і як слід реформувати систему гарантування вкладів? // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 11. – С. 3-7.

5. Михайловська І. М. Формування системи захисту банківських вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання в Україні / Михайловська І. М., Безвух С. В. – Хмельницький : [ХНУ], 2013. – 174 с.

6. Guidance for developing effective deposit insurance systems. – Basel, Switzerland: Financial Stability Forum, 2001.

7. www.bank.gov.ua – Офіційний сайт Національного банку України .

8. www.ukrstat.gov.ua – Офіційний сайт Державної служби статистики України.

9. www.fg.org.ua – Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України.

Summary. In the article author makes detailed analysis of the Ukrainian deposit insurance system during the years of its functioning. Author evaluates the main performance indicators of the Ukrainian Deposit Guarantee Fund. Attention is focused on the size of guaranteed amount of deposits in Ukraine compared to the size of GDP per capita into compliance with European practice.

Key words: deposit, bank deposit, deposit insurance, deposit insurance system, Deposit Guarantee Fund.

Бухтіарова А. Г. Аналіз системи страхування вкладів в Україні [Текст] / А.Г. Бухтіарова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. пр. Суми: УАБС НБУ, 2014.– Вип. 40.– С. 53–64.